

Список літератури: 1. Свенссон Б. Экономическая преступность / Свенссон Б.; пер. со шведск.; вступ. ст. М. А. Могуновой и Ю. А. Решетова; под ред. М. А. Могуновой. – М.: Прогресс, 1987. – 160 с. 2. Белкин Р. С. Курс криминалистики: в 3 т. Т. 3 / Р. С. Белкин // Криминалистические средства, приемы и рекомендации. – М.: Юристъ, 1997. – 480 с. 3. Кальман О. Г. Злочинність у сфері економіки України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08 / Кальман Олександр Григорович. – Х., 2004. – 430 с. 4. Образцов В. А. Проблемы криминалистического учения о выявлении преступлений в сфере экономики / В. А. Образцов, Л. В. Бертовский // «Чёрные дыры» в российском законодательстве. – 2004. – № 2. – С. 283–294. 5. Пчолкін В. Д. Шляхи підвищення ефективності викриття економічних злочинів / В. Д. Пчолкін, В. А. Крайній // Використання досягнень науки і техніки у боротьбі зі злочинністю: матеріали наук.-практ. конф. – Х., – 1998. – С. 136–140. 6. Захаров В. П. Напрямки вдосконалення пошукової роботи ОВС України в протидії економічним злочинам / В. П. Захаров // Вісник ЛДУВС. – 2008. – Спец. випуск № 4. – Ч. 2. – С. 35–39. 7. Оперативно-розшукова діяльність: [навч. посіб.] / Є. М. Моїсеєнко, О. М. Джужа, Д. Й. Никифорчук та ін. – К.: Правова єдність, 2009. – 310 с. 8. Про державну контрольну-ревізійну службу в Україні: закон України від 26 січ. 1993 р. № 2939-ХІІ. – Зі зм. та доп. 9. Глібко В. Документальна ревізія та використання її результатів у розслідуванні злочинів [Електронний ресурс] / В. Глібко, А. Євтушенко // Електронна бібліотека юридической литературы. – Режим доступу: <http://www.uapravo.com.ua/document-192.html>. 10. Про затвердження Інструкції з організації діяльності органів досудового слідства в системі МВС України та взаємодії їх з іншими структурними підрозділами органів внутрішніх справ України в розкритті та розслідуванні злочинів: наказ МВС України від 20 лют. 2006 р. № 160. – К., 2006.

Надійшла до редколегії 18.03.2010

351.86(477)

Б. М. Ринажевский

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ПРАВОПОРЯДКУ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

Розглянуто питання правового регулювання діяльності Військової служби правопорядку у Збройних Силах України.

Рассмотрены вопросы правового регулирования деятельности Военной службы правпорядка в Вооруженных Силах Украины.

Problems of law regulation of the activity of Military Law and Order Service in the Armed Forces of the Ukraine are considered.

Конституція України є головним нормативно-правовим актом в системі правового регулювання військової справи. Стаття 17 Конституції України проголошує, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної

та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього українського народу. Основним законом держави оборону України, захист її суверенітету і недоторканості покладено на Збройні Сили України.

Забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладається на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються відповідними законами [1, с. 88].

Правову основу діяльності Військової служби правопорядку у Збройних Силах України складають Конституція України, закони України, що регламентують військову справу України та інші нормативно-правові акти стосовно регулювання суспільних відносин, що виникають у діяльності підрозділів Служби правопорядку.

І. М. Овчаренко висловлює думку щодо системи законів, які розподіляються на підсистеми – основні (Конституція, конституційні – «названі» або органічні та «реформувальні») і звичайні закони [2, с. 5].

Автор вважає більш доцільним використовувати терміни «галузеві (спеціальні) закони» і «загальні закони». Так, Закон України «Про власність» є загальним законом, загальним законом буде Господарський кодекс України, а галузевим є закон «Про господарську діяльність в Збройних Силах України». Тобто галузевими законами є такі закони, які регулюють правові відносини в певній, чітко визначеній сфері суспільного життя, як-то: Закон «Про Збройні Сили України», Закон «Про внутрішні війська Міністерства внутрішніх справ України». Загальними законами є кодекси: Кримінальний кодекс України, Цивільний кодекс України, Митний кодекс України та інші кодекси, яких в українському законодавстві налічується 22.

У статті 65 Конституції України закріплено обов'язок громадян України захищати Вітчизну, її незалежність, територіальну цілісність та зазначено, що громадяни України відбувають військову службу відповідно до законів України.

Конституція України визначає, що організація і порядок діяльності Збройних Сил, військових формувань держави визначаються виключно законом, що обумовлює пріоритетність принципу законності в організації та діяльності Збройних Сил України та військових формувань, передбачених законом.

Важливим аспектом правового регулювання військової справи в Україні є заборона використання Збройних Сил та інших військових формувань для обмеження прав і свобод людини і громадянина або з метою повалення конституційного ладу, усунення органів влади або перешкоджання їхній діяльності, а

також встановлення неможливості розміщення іноземних військових формувань, військових баз на території України.

Галузеві та звичайні закони є найвищими нормативно-правовими актами у військовій сфері з передбаченою Конституцією України процедурою їх прийняття та введення в дію. Закони є головними нормативними джерелами у правовій основі в силу їх обов'язковості, стабільності і масштабах формування [3, с. 14].

Конституційні положення стосовно військової справи знайшли свою деталізацію, уточнення і подальший розвиток у низці прийнятих на їх підставі галузевих законів. Таким є закони України «Про Збройні Сили України» [4], «Про оборону України» [5], «Про основи національної безпеки України» [6], «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» [7], «Про військовий обов'язок і військову службу» [8].

Правове регулювання соціального захисту військовослужбовців, членів їх сімей передбачено нормами Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців» [9]. Питання подальшої демократизації і гуманізації військової справи в Україні знайшли своє відображення в Законі України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» [10]. Господарська діяльність та правовий режим майна у Збройних Силах України регулюються Законом України «Про господарські діяльність у Збройних Силах України» [11] та Законом України «Про правовий режим майна у Збройних Силах України» [12].

Подальше зміцнення законності, правопорядку та військової дисципліни у Збройних Силах України, забезпечення конституційних прав військовослужбовців регулює Закон України «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України» [13], який визначає статус, основні завдання та принципи діяльності Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, права, обов'язки, заходи соціального і правового захисту та відповідальність її військовослужбовців.

Військова дисципліна, законність і правопорядок, захист конституційних прав військовослужбовців як невід'ємні складові військового будівництва в Україні також регулюються законами України про затвердження статутів Збройних Сил України, які в силу цього мають не тільки юридичну форму законів, а і є обов'язковими нормативно-правовими актами з питань життєзабезпечення та життєдіяльності військ та функціонування військових формувань, утворених відповідно до закону.

Такими галузевими законами, що регламентують певні групи суспільних відносин в окремих галузях військової діяльності, є: Закон України «Про Статут внутрішньої служби Збройних

Сил України» [14], Закон України «Про Стройовий статут Збройних Сил України» [15], Закон України «Про Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України» [16], Закон України «Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України» [17].

На діяльність Військової служби правопорядку у Збройних Силах України поширюються і вимоги підзаконних нормативно-правових актів глави держави, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, наказів, директив уповноважених на регулювання відносин у військовій сфері центральних органів виконавчої влади та актів військового командування за приналежністю.

Органи центральної виконавчої влади мають визначені Конституцією та законодавством України особливі завдання і повноваження у сфері національної оборони, щодо них може встановлюватись особливий порядок утворення, реорганізації, ліквідації, підконтрольності, підзвітності, призначення і звільнення керівників та розв'язання інших питань [18].

Указами Президента України врегульовано більшість управлінських стратегічного значення питань військового будівництва, зокрема, Воєнна доктрина України [19], Стратегія національної безпеки України [20], військово-адміністративний поділ України [21], Концепція економічної та господарської діяльності Збройних Сил України в сучасних умовах [22], Положення про технічний захист інформації в Україні [23].

Верховна Рада України з питань військового будівництва приймає закони, але й постанови парламенту, які приймаються за наслідками розгляду питань, що належать до військової сфери, носять обов'язковий характер і спрямовані на вжиття заходів з метою посилення захищеності країни.

Нормативно-правовими актами Кабінету Міністрів України встановлюються норми грошового, продовольчого та речового забезпечення військовослужбовців Військової служби правопорядку Збройних Сил України, визначається порядок житлового забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей. Постановами Кабінету Міністрів регулюються також питання контролю за користування військовим майном, господарської діяльності, військово-транспортного забезпечення та ін. З цією метою Кабінетом Міністрів України були прийняті постанови з питання інвентаризації військового майна у Збройних Силах України [24], порядку митного оформлення військової техніки та військових транспортних засобів, які перетинають митний кордон України [25], переліку видів господарської діяльності, здійснення якої дозволяється військовим частинам [26], про підготовку і проведення призову громадян на військову службу [27], про структуру військового резерву людських ресурсів Збройних Сил України [28] та ін.

Безпосереднє адміністративно-правове регулювання діяльності Військової служби правопорядку у Збройних Силах України здійснюють Міністерство оборони України та Генеральний штаб Збройних Сил України.

Міністерство оборони України, здійснюючи керівництво Збройними Силами України, видає накази, директиви, розпорядження з питань формування та реалізації державної політики з питань забезпечення обороноздатності країни, розвитку військового будівництва, координації діяльності державних органів і місцевого самоврядування, військово-організаційного та військово-політичного управління Збройними Силами, проведення державної військової кадрової політики, забезпечення матеріальними, технічними та фінансовими ресурсами для підтримання необхідної бойової і мобілізаційної готовності.

Серед нормативно-правових актів Міністерства оборони України значне місце займають акти про забезпечення військової дисципліни, правопорядку та законності в діяльності військових формувань Збройних Сил України, зокрема, про проведення службових розслідувань [29], порядок відбування покарання засуджених військовослужбовців [30], порядок і утримання засуджених, узятих під варту [31], про військове (корабельне) господарство [32].

Генеральний штаб Збройних Сил України здійснює безпосереднє керівництво Збройними Силами, і його нормативно-правові акти (накази, директиви, розпорядження) стосуються всіх сторін як повсякденної діяльності, так і забезпечення життєдіяльності Збройних Сил на перспективу посередництвом військових навчань, створення людських, бойових, матеріально-технічних резервів, взаємодії у виконанні бойових завдань оборони з іншими військовими формуваннями та спеціальними правоохоронними органами, які не входять до складу Збройних Сил України.

Органи військового управління видають накази та розпорядження на рівні командувань видів військ, оперативного командування, територіальних (регіональних) управлінь. Підзаконні військові нормативно-правові акти мають відповідати чинному законодавству України, спрямовані на певне коло суб'єктів і характеризуються імперативністю і жорстким контролем виконання.

Поряд з нормативно-правовими актами військових органів та уповноважених центральних органів виконавчої влади для правового регулювання діяльності Служби правопорядку важливе значення мають рішення судів, нормативно-правові акти прокуратури, адміністративні договори за участі військового командування і міжнародні договори і угоди з питань міжна-

родного військового співробітництва та колективних оборонних заходів.

Мета правового регулювання Військової служби правопорядку у Збройних силах України вирішується в її діяльності, у цілепокладанні. «Мета – це майбутній бажаний стан об'єкта впливу чи кінцевий бажаний результат процесу управління... Метою управління є заздалегідь визначений, запропонований стан системи, досягнення якого в процесі управління дозволяє вирішити проблему» [33, с. 21]. Ту або іншу мету уточнюють завдання, під якими слід розуміти реальні, конкретні питання, які необхідно вирішувати для досягнення мети і які визначаються в загальному вигляді в законах і конкретизуються в підзаконних актах. Метою Служби правопорядку на певному етапі діяльності є забезпечення законності, правопорядку і військової дисципліни, а для досягнення цієї мети необхідно виконати кілька конкретних завдань, зокрема підготувати виконавців – співробітників служби, провести інструктажі, поставити завдання, забезпечити інформацією, транспортом, зв'язком, необхідною документацією, організувати їх діяльність, встановити контроль, коригувати завдання, підвести підсумки, оцінити ситуацію тощо.

Обов'язки Військової служби правопорядку у Збройних Силах України є найважливішою складовою її правового статусу, їх закріпленням розпочинається формування цієї юридичної конструкції, для функціонування якої і створюється необхідна правова основа. Це пояснюється тим, що обов'язки Служби правопорядку є первинними щодо прав, останні спрямовані на забезпечення їх реалізації [34]. Проте законодавець досить часто в нормативних актах не формулює розділ про обов'язки відповідних суб'єктів права, що викликає справедливе незрозуміння у науковців, які досліджують елементи правового регулювання різних державних органів, у тому числі і військових формувань України [35].

У низці законодавчих та інших нормативних актів обов'язки знаходять або лише загальне визначення, або їх взагалі важко відмежувати від функцій і завдань державного органу, що є недопустимим, оскільки наслідком цього стає практичне отожднення різних за своєю суттю та призначенням елементів правової основи державного органу, що негативно впливає на визначення відповідальності органу. Відповідальність у державному управлінні безпосередньо пов'язана з поняттям юридичного обов'язку суб'єкта адміністративно-правових відносин, управлінським обов'язком органу управління, посадової особи, будь-якого суб'єкта управління. Обов'язок – центральна ланка усієї моделі правового статусу, перш за все тому, що у формі

обов'язку санкціоновано ті управлінські дії, виконання яких забезпечує реалізацію компетенції на конкретному рівні управління. Саме завдяки цьому виникає обов'язковість виконання, оскільки згадані дії виражають сутність цієї управлінської функції, без якої неможлива реалізація цілей управління [36].

Вищесказане безпосередньо стосується діяльності Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, оскільки в Законі України «Про Військову службу правопорядку у Збройних силах України» обов'язки зазначеного органу не визначені, а викладені в призначенні, правах та функціях служби. Позицію законодавця можна пояснити різними причинами, де найбільш вірогідною, мабуть, є небажання фактично двічі повторювати в одному нормативному акті дуже схожі юридичні конструкції. У зв'язку з цим пріоритет викладу отримали саме функції, а не обов'язки, хоча у статутному законі такий крок є неприпустимим [37].

«Непорозуміння стосовно поняття правового статусу виникають в основному навколо визначення елементів, що входять до його складу» [38]. Закон України «Про Військову службу правопорядку у Збройних силах України», який є базовим у правовій основі діяльності Служби правопорядку, не забезпечує дотримання всіх вимог до правового регулювання функціонування вказаного суб'єкта управління, що породжує певні складнощі в його діяльності.

Створення Збройних Сил України професійного рівня необхідно забезпечити суттєвими змінами існуючої, а також розробленням нової законодавчої бази, що сприятиме ефективному функціонуванню Збройних Сил у нових умовах, удосконаленням систем управління ними, всебічним забезпеченням, соціальним захистом військовослужбовців та членів їх сімей.

Основні зусилля у законотворчій роботі на цьому етапі необхідно спрямовувати на розроблення більш досконалих, дієвих механізмів забезпечення життєдіяльності різних родів військ, забезпечення військовослужбовців, звільнених внаслідок реформування Збройних Сил України, їх соціальну та професійну адаптацію, конверсію військової інфраструктури, а також вдосконалення та розроблення правового регулювання мобілізаційних питань щодо створення мобілізаційного резерву, взаємовідносин між резервістами, постачальниками техніки, матеріально-технічних засобів, продовольства та державою.

Про недосконалість правового регулювання військової сфери говорить і те, що до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» з моменту його прийняття в 1992 році 39 разів вносились зміни і доповнення. За час незалежності України прийнято понад 150 законів та більше 300

інших нормативно-правових актів. Лише протягом 2003–2004 років прийнято більше 40 законів та 120 інших нормативно-правих актів, а саме укази президента України, постанови і розпорядження Уряду України, накази Міністра оборони України та інших центральних органів виконавчої влади, якими врегульовані ті чи інші питання військової сфери [46].

Список літератури: 1. Богунський П. П. Військове право України: джерела, структура, розвиток : монографія / П. П. Богунський. – О. : Фенікс, 2008. – 185 с. 2. Овчаренко І. М. Закони у системі джерел (форм) права та їх класифікація : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук / Овчаренко І. М. – Х., 2004. 3. Дубка Г.І. Закон у системі нормативно-правових актів України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук / Г. І. Дубка. – К., 2003. 4. Про Збройні Сили України : закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 9. – Ст. 108. 5. Про оборону України : закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 9. – Ст. 106. 6. Про основи національної безпеки України : закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 354. 7. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію : закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 16. – Ст. 255. 8. Про військовий обов'язок і військову службу : закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 38. – Ст. 324. 9. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 15. – Ст. 190. 10. Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави : закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 46. – Ст. 366. 11. Про господарську діяльність у Збройних Силах України : закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 48. – Ст. 408. 12. Про правовий режим майна у Збройних Силах України : закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 48. – Ст. 407. 13. Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України : закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 32. – Ст. 225. 14. Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України : закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 22–23. – Ст. 194. 15. Про Стрійовий статут Збройних Сил України : закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 22–23. – Ст. 195. 16. Про Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України : закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 22–23. – Ст. 196. 17. Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України : закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 22–23. – Ст. 197. 18. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. – К. : Факт, 2003. – 384 с. 19. Питання Воєнної доктрини України : указ Президента України від 21 квіт. 2005 р. № 702/2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rainbow.ua/action>. 20. Про Стратегію національної безпеки України : указ Президента України № 105/2007 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 11. – Ст. 389. 21. Про військово-адміністративний поділ території України : указ Президента України № 469/2006 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 23. – Ст. 1706. 22. Концепція економічної та господарської діяльності Збройних сил України в сучасних умовах : указ Президента України з питань військового будівництва // Збірник. Кн. 3. – К. : Азимут-Україна. 23. Положення про технічний захист інформації в Україні : указ Президента України від 27 верес. 1999 р. № 1229/99. 24. Про затвердження Положення про інвентаризацію

військового майна у Збройних Силах : постанова Кабінету Міністрів України від 3 трав. 2000 р. № 748. **25.** Про затвердження Порядку митного оформлення військової техніки та військових транспортних засобів, які перетинають митний кордон України : постанова Кабінету Міністрів України від 18 січ. 2003 р. № 63. **26.** Про внесення змін до переліку видів господарської діяльності, здійснення якої дозволяється військовим частинам Збройних Сил : постанова Кабінету Міністрів України від 26 трав. 2004 р. № 690. **27.** Про затвердження Положення про підготовку і проведення призову громадян України на строкову військову службу та прийняття призовників на військову службу за контрактом : постанова Кабінету Міністрів України від 21 берез. 2002 р. № 352 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 18. – Ст. 130. **28.** Про структуру військового резерву людських ресурсів : постанова Кабінету Міністрів України № 1426 // Офіційний вісник України. – 2008. – № 8. – Ст. 280. **29.** Про затвердження Інструкції про порядок проведення службового розслідування у Збройних Силах України : наказ МО України від 15 берез. 2004 р. № 82. **30.** Про затвердження Інструкції про порядок відбування покарання засуджених військовослужбовців у виді тримання в дисциплінарному батальйоні : наказ МО України від 29 квіт. 2004 р. № 567. **31.** Про затвердження Інструкції про порядок і умови утримання засуджених, узятих під варту та затриманих військовослужбовців : наказ МО України від 16 груд. 2004 р. № 618. **32.** Про затвердження Положення про військове (корабельне) господарство Збройних Сил України : наказ МО України від 16 лип. 1997 р. № 300. – К. : Варта, 1998. **33.** Бандурка О. М. Теорія і практика управління органами внутрішніх справ України : монографія / О. М. Бандурка. – Х. : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2004. – 780 с. **34.** Півненко В. Правоохоронна система України: визначення і функціонування / В. Півненко // Вісник прокуратури. – 2003. – № 9. – С. 39–45. **35.** Соколовська А. М. Податковий кодекс України як засіб правового обмеження дискреційної податкової політики / А. М. Соколовська // Зб. наук. праць. – Ірпінь, 2000. – С. 61–67. **36.** Агеева Е. А. Юридическая ответственность в государственном управлении (социально-правовой аспект) / Е. А. Агеева. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1990. – С. 144. **37.** Бандурка О. О. Управління державною податковою службою в Україні: організаційно-правові аспекти : дис. ... д-ра юрид. наук / О. О. Бандурка. – К., 2007. – С. 113. **38.** Іларіонова Н. Правовий статус органів внутрішніх справ / Н. Іларіонова // Міжнародна поліцейська енциклопедія. – Т. 1. – К., 2003. **39.** Микола Костенко. Розвиток законодавства України з питань військової сфери / Микола Костенко // Право військової сфери. – 2005. – № 1. – С. 1–4.

Надійшла до редколегії 24.03.2010